

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

On perusteltua vahvistaa vammaispalvelulain erityislain luonnetta ja rajata sen soveltamisalaa.

Säännöksen perusteluissa korostuvat lapsuuteen, nuoruuteen ja vanhuuteen liittyvät seikat. Aikuisuus, joka kuitenkin on ihmisen elinkaaren pisin ja moninaisin vaihe, on kuvattu hyvin lyhyesti perusteluissa. Jos elämänvaihetta ei kirjata lakiin yksityiskohtaisemmin, korostuu perustelujen merkitys. Tällöin niitä tulee aikuisuuden osalta täydentää. Vammaisten henkilöiden aikuisuuden elämänvaihe on arvioitava samoin kuin muillakin. Siihen kuuluu heilläkin yksilöllisiä toimintatarpeita ja yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumista. Vanhuuden elämänvaihe voisi alkaa vasta vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta.

Esityksen perustelujen mukaan säännöksen tavoitteena on se, että lainvalintakysymys voidaan ratkaista asiakkaan palvelutarpeen arviointiprosessissa ilman, että arvioidaan lainvalintakysymystä erikseen jokaisen palvelun osalta. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että vammaisen henkilön palvelujen kokonaisuus voi muodostua yleislakien ja erityislain mukaisista palveluista. Siten vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden perusteella on kuitenkin arvioitava, onko yleislain mukainen palvelu hänelle sopiva ja riittävä vai onko hänellä oikeus vammaispalvelulain mukaiseen

palveluun. Edelleen on siis tehtävä yksilöllinen arvio siitä, minkä lain palveluita ja tukea asiakkaalle järjestetään.

Tavanomainen tarve -käsite on haastava. Se kategorisoi ja johtaa helposti siihen, että asiakkaan ikä tai diagnoosi rajaavat asiakkaalle myönnettäviä palveluita ja tukia.

Esityksen mukainen elämänvaiheen määrittely saattaa siis vastoin tavoitettaan johtaa hyvinvointialueilla vammaissopimuksen ja perustuslain vastaiseen lain soveltamiseen. Koska säännös mahdollistaa erilaista soveltamista, vaarantuu asiakkaiden yhdenvertaisuus. Lisäksi se lisää päätöksistä tehtäviä muutoksenhakuja.

Jo nyt on käytännön asiakastyössä havaittavissa, että asiakkaita ohjataan entistä enemmän yleislakien palvelujen piiriin ja vammaispalvelujen saannin kriteerit ovat kiristyneet soveltamisessa. Lisäksi havaintojemme mukaan tällä hetkelläkin on jo ongelmia monien yleislakien palvelujen saannissa. Ongelmat johtuvat usein palvelujen ja tukien niukoista resursseista ja tiukoista saantiperusteista. Yleislakien avun ja tuen palvelujen resursseja tulisi lisätä merkittävästi ennen esityksen muutoksen voimaantuloa.

Vammaispalvelulakia hyväksyessään Eduskunta edellytti sen soveltamisen seuraamista. Tällaista seurantaa ei liene vielä tehty.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Esityksen säännöksen mukaan ikääntyneellä, joka on aiemmassa elämänvaiheessa saanut vammaispalveluja, olisi edelleen ikääntyneenä oikeus niihin.

Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan tapaturmaisesti ikääntyneenä vammautuneella olisi yksilöllisen tarpeensa mukaisesti oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Kirjaukset selkeyttävät lain tulevaa soveltamista.

Perustelujen mukaan asiakkaalla olisi oikeus vammaispalveluihin silloin, kun vammaisen henkilön toimintakyky on vamman vuoksi heikentynyt ikääntyessä tavallista nopeammin.

Tämä on erittäin tärkeä soveltamista ohjaava linjaus. Se tulee kirjata säännökseen perustelujen sijasta.

Sen sijaan ikääntyneenä sairastuneella ei olisi oikeutta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin.

Koska ikääntyneenäkin voi sairastua tai vammautua muusta syystä kuin ns. normaalin ikääntymisen vuoksi, on esitystä täydennettävä, jotta säännös tai edes sen perustelut ohjaavat lain soveltamista näissä tilanteissa.

Säännöksessä tai sen perusteluissa ei ole lainkaan huomioitu pitkäaikaissairauksia kuten MS-tautia, jotka heikentävät henkilön toimintakykyä vähitellen vuosien tai jopa vuosikymmenten aikana. Tällaisen poikkeuksellisen toimintakyvyn heikentymisen perusteella tulleeeseen palvelujen tarpeeseen on vastattava vammaispalveluilla myös silloin, kun henkilö hakee ja tarvitsee palveluita vasta ikääntyneenä (vanhuuden elämänvaiheessa). Tällöin hänen avun ja tuen tarpeensa ei johdu ns. normaalista ikääntymisestä vaan sairauden aiheuttamasta toimintakyvyn heikentymisestä.

Lisäksi ikääntyneiden vammaisten henkilöiden aikuisuuden elämänvaiheen osallisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen on mahdollistettava itsenäistä elämää tukevien vammaispalvelujen avulla. Vanhuuden elämänvaihe alkaisi vasta vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta, jolloin niihin voidaan vastata yleislakien mukaisilla palveluilla ja tuilla.

Myös se tulee ottaa huomioon, että vammaisen henkilön palvelutarve voi ikääntymisen myötä muuttua siten, että itsenäistä elämää tukevien vammaispalveluiden sijaan hänen palvelutarpeeseen voidaan osittain tai kokonaan vastata yleislakien mukaisilla hoiva- ja hoitopalveluilla.

Lain säännökseen on siis kirjattava selkeästi aikuisuuden ja vanhuuden rajapinnan määrittely sekä ikääntyneen henkilön ns. normaalista ikääntymisestä riippumattoman vammautumisen tai sairauden aiheuttaman toimintakyvyn heikentymisen perusteella syntyvä oikeus vammaispalvelulain palveluihin ja tukiin.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

On hyvä, että pyritään turvaamaan eri elämänvaiheissa elävien vammaisten henkilöiden erityispalveluiden saatavuus sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Vammaispalvelulain kokonaisuuden on mahdollistettava lain 1 §:n tarkoituksen toteutuminen.

Onnistuminen edellyttää yleislakien mukaisten palvelujen sisällön ja toteuttamistapojen kehittämistä vastaamaan ikääntyvän väestön ja myös vammaisten henkilöiden tarpeita sekä niiden järjestämistä asiakkaiden tosiasiallisia palvelutarpeita vastaavasti.

Esitys siis korostaa yleispalvelujen ensisijaisuutta. Se todennäköisesti heikentää kansalaisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Yleispalvelut ovat usein määrärahasidonnaisia ja niiden saantikriteerit rajoittavat merkittävästi palvelujen saantia. Vammaisuuden tai pitkäaikaissairauden perusteella tarvittavien palvelujen siirtäminen yleislain piiriin voi johtaa siihen, että asiakas ei tosiasiaa saa lainkaan palveluita vaikka hänen arjesta suoriutuminen on selkeästi vaikeutunut. On todennäköistä, että tällaisessa erittäin vaikeassa tilanteessa olevat haavoittuvat henkilöt eivät ole kykeneviä edes hoitamaan asiaansa esim. valituksella tai kantelulla vaan he jäävät oman onnensa ja läheistensä varaan ilman palveluita. Vammaissopimuksen 19 artikla (mahdollisuus elää itsenäisesti ja olla osallisena yhteisössä) ja perustuslain 19 pykälä (riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut) eivät tällöin toteudu.

Elämänvaiheiden määrittelyä on vielä tarkennettava merkittävästi. Esityksessä ei ole siis riittävästi määritelty aikuisuuden ja vanhuuden elämänvaiheiden rajapintaa. Ikääntyneenä sairastuneen tai vammautuneen oikeutta vammaispalveluihin on määritettävä selkeästi. Myös pitkäaikaissairautta vuosien ajan sairastaneen oikeutta vammaispalveluihin, joiden tarve tulee vasta ikääntyneenä, on tarkennettava.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Esityksen tavoitteet, yhdenvertaisuuden vahvistaminen ja palvelujen turvaaminen, ovat perusteltuja ja kannatettavia. Niillä toteutetaan YK:n vammaissopimuksen ja perustuslain turvaamia oikeuksia. Vammaissopimuksen mukaan sen kaikki oikeudet kuuluvat kuitenkin kaikille vammaisille henkilöille, ei vain tietyn ikäisille.

Esityksessä korostetaan, että palvelut tulee turvata yksilöllisen tarpeen perusteella, eikä diagnoosilla tai iällä saa olla määräävää asemaa. Esitys ei kuitenkaan ole riittävän selkeä ja tarkkarajainen. Siksi sitä on vielä tarkennettava merkittävästi. Vammaispalvelulain tulee säilyä erityislakina. Sen soveltamisalan määrittelyn on oltava selkeä. Esityksen tavoitteena on ollut ikääntyneenä tulevan toimintakyvyn heikentymisen (ns. normaalin ikääntymisen) aiheuttaman avun tarpeen rajaaminen pois vammaispalvelulain soveltamisalasta. Esityksen 2 § 3 momentin kirjauksia elämänvaiheen tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta on tarkennettava, jotta säännöstä on mahdollista soveltaa yhdenvertaisesti. Lisäksi on turvattava yleislakien mukaan järjestettävien palvelujen ja tukien saatavuus ja riittävyys asiakkaiden palvelujen tarpeeseen nähden ennen esityksen mukaisen uudistuksen voimaantuloa.

Aalto Anu
Neuroliitto ry